

**Workshop over
Klimaatverandering
Zaterdag
11 november**

**Ledendag landelijk HV
Zaterdag 25 november**

**Vertoning film
Het Twentekanaal en de
geschiedenis van de
Overijsselse waterwegen**

**Dinsdag 28 november
20.00 uur**

De Voorhof Delden

**Nieuwjaars-
Bijeenkomst
Zondag
14 januari 2024
Florilympha**

Redactie Nieuwsbrief

Norbert de Beer
06 - 4992 8200
nadebeer46@gmail.com

Foto's 3 oktober: Norbert de Beer
Foto's 12 oktober: Hédwig Berkel

Beste leden,

Hierbij een herinnering voor de bijeenkomst over Klimaatverandering op zaterdag 11 november. Dan komt er een vervolg op de presentatie over klimaatverandering bij Hans en Willemien Wallinga thuis. Er hebben zich op dit moment nog maar weinig mensen aangemeld, dus er is nog plaats!

Leden van het HV zijn welkom bij de bijeenkomsten van het Apostolisch Genootschap. Op 21 november is de eerstvolgende bijeenkomst met Tijmen Sissing, over ecologisch humanisme.

Agnes Coomans heeft weer twee mooie verslagen gemaakt een van de bijeenkomst op 3 oktober over Kunstmatige Intelligentie en een over het onderwerp Technische Geneeskunde bij het bezoek aan de UT op 12 oktober.

Op 25 november houdt het landelijk HV de Ledendag/Algemene Ledenvergadering.

Jodie Ras, humanistisch geestelijk verzorger in de Penitentiaire Inrichting in Almelo is op zoek naar vrijwilligers om haar te helpen bij haar werk.

Er is meer bekend over het programma van de Nieuwjaarsbijeenkomst op 14 januari 2024. In deze Nieuwsbrief al vast een vooruitblik op het programma.

Verder de aankondiging van de vertoning van een film over het Twentekanaal, die zal plaats vinden op dinsdagavond 28 november.

Tot slot een oproep van Freya de Haan, die een schrijversgroep wil starten. Wie doet mee?

Norbert de Beer, eindredacteur

KUNSTMATIGE INTELLIGENTIE BEGRIJPEN EN ER OVER NA KUNNEN DENKEN een inleiding door Erik Mulder.

Dat dit onderwerp met de technische naam Artificial Intelligence (AI) tegenwoordig volop in de belangstelling staat bewijst ook het grote aantal belangstellenden dat deze 3^e oktober voor de eerste HV-lezing in het nieuwe seizoen naar de uitnodigende zaal van **Speeltuin Wesselerbrink** in Enschede is gekomen. We zien tussen de dertig aanwezigen een aantal nieuwe gezichten en dat is fijn. Als iedereen voorzien is van koffie en thee opent Margriet de avond met een welkomstwoord voor spreker Erik Mulder waarin ze de hoop uitspreekt dat ook "gewone mensen" de lastige materie zullen kunnen begrijpen. Ze hoeft zich geen zorgen te maken want Erik blijkt te beschikken over een heldere en aanstekelijke manier van uitleggen zo zullen we ervaren.

Hij begint met te vertellen dat hij ergonoom is, dat wil zeggen dat hij zich bezighoudt met het zodanig ontwerpen van techniek dat mensen er effectief en plezierig mee kunnen werken. Hij is cognitief-ergonoom, gericht op de mogelijkheden en beperking van het menselijk verstand en de kern van zijn werk ligt in de interactie tussen mens en machine. Daarbij gaat het vaak om automatisering en informatie op beeldschermen. Hij hoopt dat als wij straks naar huis gaan, begrijpen hoe kunstmatige intelligentie in de basis werkt, dat we erover na kunnen denken, dat we een paar begrippen kennen en met anderen kunnen praten over nuttige toepassingen en tevens over de gevaren die er aan kleven.

Om zijn verhaal aanschouwelijk te maken gebruikt Erik een PowerPoint-presentatie waarin technische teksten en afbeeldingen afgewisseld worden met informatieve, soms cartooneske plaatjes. Hij vertelt ons eerst iets over de techniek. AI is een zelflerend systeem: de computer neemt een besluit op basis van de regels die mensen programmeren. Erik schetst hoe het systeem verbindingen legt en patronen leert herkennen (chatGPT) maar soms valt het zelflerend vermogen tegen en blijkt het wiskundig een enorm gedoe om dat netjes te organiseren. Maar de ontwikkelingen gaan door en zo kan het gebeuren dat kunstmatige intelligentie wordt ingezet bij sollicitatieprocedures en rechtszaken waarbij het kan voorkomen dat in een rechtszaak een uitspraak gebaseerd wordt op mogelijk verouderde statistische gegevens. ChatGPT baseert zich op informatie tot 2021!

Belangrijk is dat de mens betrokken blijft bij de ontwikkelingen en waar mens en machine samenwerken kunnen toepassingen ontstaan die mits goed gebruikt kwaliteit van leef- en werkomgeving kunnen verhogen: denk aan robots en cobots. De cobot is de variant op de industriële robot en ontwikkeld om samen te werken met mensen. Hij heeft ingebouwde sensoren waardoor het veiligheidsgevoel van de werknemer is gegarandeerd. Cobots worden b.v. gebruikt bij zelfsturende auto's en ATB (automatische treinbeïnvloeding) die ontwikkeld is na de treinramp bij Harmelen in 1960. Overigens, als AI het erg goed doet is het moeilijk om alert te blijven en als AI het slecht doet is het advies: niet blijven toepassen. De mens moet zijn ogen open houden!

Ook kan AI de kwaliteit van een tekst verbeteren door het gebruik van een "prompt". Een prompt kan een vraag zijn, een onderwerp of een paar woorden die de machine stimuleren een bepaalde tekst te genereren zoals een artikel of een productbeschrijving. Hoe duidelijker de vraagstelling des te beter het resultaat. Erik spreekt over de gevaren van AI. Gaat het ons overheersen als zevenblad in de tuin? Techniek heeft veel invloed buiten zijn doel om en naar mate AI gemeengoed wordt blijkt de informatie minder betrouwbaar.

De ontwikkelingen gaan sneller dan we kunnen behappen. En ook Erik is hier duidelijk bezorgd over. Enkele gevaren zijn nu al zichtbaar:

Hij laat een foto zien van de acteur Tom Hanks die waarschuwt voor een AI-versie van zichzelf in nep-reclame, er zijn ongekende mogelijkheden voor "Big Brother" en voor dictaturen, criminelen en particuliere bedrijven. Bovendien zegt Erik, dreigt er "informatie inteelt" als AI zich gaat baseren op AI!

Na de pauze gaat het gesprek over het begrip bewustzijn. Hoe staat dat in relatie tot kunstmatige intelligentie? Erik: wij zijn ons bewust van geschiedenis, van de kosmos en van onze medemens en we kunnen bewust een rekensom maken maar het gros van ons brein en lijf werkt onbewust. Het brein is ontstaan omdat we een overlevingsdrang hebben.

De deelnemers rond de tafel hebben vragen: kent chatGPT vormen van bewustzijn? Erik: "Hij geeft aan, combineert maar heeft nergens weet van. Het is een stuk gereedschap". AI heeft doelstellingen omdat WIJ het gebruiken. Het is goed in patronen herkennen en in logisch redeneren. Er is een vraag over chatGPT en creativiteit. Erik geeft het voorbeeld van iemand die creatief is maar het niet kan uiten en dan kan chatGPT helpen door het aandragen van extra informatie of suggesties.

Om tien uur komt onvermijdelijk een eind aan een boeiende avond. Erik Mulder heeft zijn belofte gehouden door een buitengewoon ingewikkelde materie op een zeer toegankelijke manier te presenteren waarvoor Margriet hem in haar dankwoord prijst. Zijn bedoeling was ons te informeren en aan het denken te zetten. Gezien het warme applaus van zijn gehoor is hij daar zeker in geslaagd!

EEN RONDELEIDING IN DE WERELD VAN DE TECHNISCHE GENEESKUNDE MET MILA SMIT.

Het is een regenachtige dag deze 12^e oktober, als negen HV-leden zich rond 12.30 verzamelen op het parkeerterrein van de Technische Universiteit Enschede. Vandaag gaat Mila Smit, student Technische Geneeskunde ons een inkijkje geven in deze interessante, nog jonge studierichting. We lopen de universiteit binnen waar de immense ontvangsthall gevuld is met een groot aantal studenten die hun lunchpauze hebben en zich bewegen op en rond de trappen van het auditorium. We worden hartelijk verwelkomd door Mila die ons uitnodigt haar te volgen naar een lokaal waar ze haar verhaal begint met ons iets te vertellen over zichzelf.

Haar belangstelling voor wiskunde vormde de basis om te kiezen voor een studie die geneeskunde en technologie combineert. Gebleken is dat de ontwikkelingen op het gebied van

hightech in de operatiekamer en op het vlak van onderzoek naar klachten (bijvoorbeeld scans, MRI-s die steeds meer kunnen zien) zo snel gaan dat ze voor gewone artsen nauwelijks meer bij te houden is en een combinatie met technische geneeskunde een noodzaak wordt. De opleiding duurt in totaal 6 jaar en bestaat uit een Nederlandse bachelor- en masteropleiding van elk drie jaar met verplichte stages. Zij zit nu in haar derde jaar maar twijfelt nog over de richting die ze daarna zal kiezen. Ze studeert en verdient er wat bij o.a. met het geven van rondleidingen. Ze vertelt dat de

universiteit toonaangevend is op het gebied van digitale innovatieve samenwerking tussen studenten van verschillende opleidingen - de z.g. innovatiehub - die de ontwikkeling en toepassing van technologie voor betere gezondheidszorg stimuleert.

De eerste ruimte die we binnengaan is die van het simulatiecentrum waar studenten trainingen aangeboden krijgen om vaardigheden te oefenen op een pop of via een computermodel. De

overgang van het vrolijke studentengeroezemoes in de hal naar de stille, klinische omgeving van een onderzoeksruijme is best groot. Daarbij komt dat een aantal van ons apparatuur te zien krijgt waar men al eens mee behandeld is en dan kan zo'n hernieuwde kennismaking toch een moment confronterend werken. Daar laat Mila ons op een computerscherm zien hoe de binnenkant van een lichaam zichtbaar gemaakt kan worden om te kunnen beoordelen wat de oorzaak is van bijvoorbeeld maag of darmklachten (gastroscopie).

De mooiste ruimte is de hybride operatiekamer: een combinatie van hightech chirurgie en haarscherpe beeldtechniek waardoor een ingreep nauwkeuriger in beeld gebracht kan worden en dus de kans op complicaties afneemt. Mila laat ook zien dat er spiegels gebruikt worden die maar heel weinig schaduw geven hetgeen nauwkeurig werken ten goede komt. Ze zorgt voor een vrolijke noot als we de gelegenheid krijgen te proberen met behulp van een camera en een tv-scherm of we enkele handelingen voor een kijkoperatie (laparoscopie) kunnen verrichten. Marlien waagt een poging maar het tangetje laat zich niet zo gemakkelijk sturen.

Over de laatste ruimte waar Mila ons mee naar toe neemt valt te vertellen dat bij herinrichting van het gebouw voor deze ruimte nog geen bestemming was gevonden totdat het idee ontstond om er een appartementje van te maken om zo een natuurgetrouwe situatie te hebben om zaken uit te proberen. Zo kunnen bijvoorbeeld Parkinsonpatiënten met een loopstoornis er oefenen met speciale sokken die door trilling de loopbeweging stimuleren.

Na een uur komt er een eind aan de rondleiding en moeten we afscheid nemen van Mila en dat gaat natuurlijk niet zonder een stoffelijke blijk van waardering die Marlien haar aanbiedt. Wij bedanken Mila hartelijk voor haar inspirerende verhaal met heldere uitleg over de ontwikkelingen in de medisch technische wetenschap en we wensen haar natuurlijk veel succes met haar verdere studie. Aan haar enthousiasme en liefde voor het vak zal het niet liggen! Het is fijn haar ontmoet te hebben en we vinden het aardig dat ze Marlien even later een appje stuurt waarin ze blijk geeft dat ze het leuk heeft gevonden ons als gehoor te hebben gehad. In het restaurant zitten we met een kop koffie nog na te praten over alle indrukken die we opgedaan hebben voordat we het terrein van de campus verlaten.

Agnes Coomans

Workshop over Klimaatverandering

Altijd al willen weten hoe oorzaken en gevolgen van klimaatverandering in elkaar steken? Dan nodigen wij u graag uit deel te nemen aan een workshop Climate Fresk op zaterdag 11 november bij ons thuis Vaarwerkhorst 65, 7531 HL Enschede van 13.30 tot ongeveer 17 uur.

De doelstelling van Climate Fresk NGO is: Het inzicht in de klimaatproblematiek op mondiaal niveau verdiepen, om de veranderingen die nodig zijn voor het behoud van een leefbare wereld zo snel mogelijk op gang te helpen brengen.

Informatie kunt u lezen op <https://climatefresk.org/>

Op onze unieke aardbol hebben ondertussen al meer dan een miljoen mensen een Climate Fresk workshop gedaan!

Tijdens de workshop wordt een spel met kaarten gespeeld op een grote tafel met 4 tot 7 deelnemers. De deelnemers rangschikken met elkaar de kaarten op tafel en verbinden de kaarten met lijnen. Zo ontstaat op tafel een fresco, vandaar de naam van het spel.

De workshopleiders verzorgen de materialen, geven zo nodig informatie en stimuleren dat de groep in gesprek gaat over emoties bij klimaatverandering en wat ieder zelf zou kunnen bijdragen. Climate Fresk is een internationale organisatie maar wij gebruiken bij de workshop Nederlandstalige kaarten.

Graag aanmelden bij Margriet Meijling, per e-mail margriet@margrietmeijling.nl of telefonisch op 06-3805 7357, vóór 1 november 2023. Inschrijving op volgorde van aanmelding! Is de workshop volgeboekt, dan zoeken we in overleg een volgende datum door middel van een datumprikker. Laat Margriet in ieder geval ook weten als u wel graag wil deelnemen, maar verhinderd bent op 11 november. Ook deze personen benaderen we met een datumprikker.

Hans en ik kwamen toevallig op het spoor van het spel en meldden ons aan voor een workshop. We raakten zo enthousiast dat we ons lieten opleiden tot workshopleider. Ondertussen hebben we wat ervaring, zien dat onze deelnemers positief zijn over de verbreding van inzicht door de workshop en dragen graag verder bij aan het verbreden van het inzicht in klimaatverandering van veel mensen.

Graag tot ziens,

Hans en Willemien Wallinga.

Nieuwjaarsbijeenkomst Zondag 14 januari 2024 in Florilympha

Voor het ochtendgedeelte hebben we Monika Sie Dhian Ho, uitgenodigd. We zijn erg blij dat ze graag een lezing bij ons wil houden. Haar lezing zal, op ons verzoek, in ieder geval gaan over het **Nederlandse migratiebeleid**. Daarna is er volop gelegenheid met Monika en met elkaar hierover van gedachten te wisselen.

Van Monika kunnen we verwachten dat ze verder kijkt dan onze Nederlandse grenzen, naar wat er gebeurt in de wereld om ons heen. In de Tubantia lasen we het volgende over haar: "Monika Sie, geworteld in Hengelo, is een vrouw van de wereld. Als algemeen directeur van het Nederlands Instituut voor Internationale Betrekkingen, het Instituut Clingendael, helpt zij Nederland met grensoverschrijdende visies". En: "Instituut Clingendael is een onafhankelijk instituut dat geen politiek advies geeft".

Een van haar speciale aandachtsgebieden is migratie.

We willen graag dat je, ook al is er veel ellende in de wereld en dichterbij, moedig en optimistisch huiswaarts gaat. Voor het middagedeelte zijn we, door wat er in Human staat en door de komende landelijke activiteiten van het Humanistisch Verbond op het idee gebracht van het thema: "**koppig optimisme**". Citaat van een brief van het Humanistisch Verbond: "Hoe houd jij je staande in onzekere tijden? Hoe houd je hoop? In deze tijd van verdeeldheid, toenemende armoede, klimaatontwrichting, oorlogen, en het gevoel dat er nog maar weinig zeker is, is dat knap lastig. Dan ligt nihilisme op de loer, het gevoel dat het allemaal niets uitmaakt wat je doet"

De Britse Sarah Bakewell kan ons wellicht helpen¹). Van haar verscheen recent het boek "de humanisten" over de onschatbare waarde van het humanisme toen en nu. In haar boek gaat het over "700 jaar aan vrijdenkers en humanisten die baanbrekend zijn geweest voor ons denken en doen. Je herkent ze aan hun koppig optimistische houding: ze zijn niet naïef, maar tegen de klippen op geloven zij in positieve verandering en de mogelijkheden van mensen".

Het is een goede traditie dat we tijdens de Nieuwjaarsbijeenkomst voldoende tijd krijgen om elkaar te ontmoeten en bij te praten, onder het genot van een goede lunch of al wandelend in de prachtige omgeving van Florilympha.

Verdere informatie volgt in de Nieuwsbrief van november

1) Sarah Bakewell: "de humanisten". 2023. Uitgeverij Ten Have

De activiteitencommissie van het Humanistisch Verbond Midden- en Zuid-Twente

Aankondiging

Dinsdagavond 28 november vertonen we de film

Het Twentekanaal en de geschiedenis van de Overijsselse waterwegen

Locatie : **De Voorhof**, Kerkstraat 6 in Delden.

Inloop : vanaf: 19.30 uur

Aanvang : 20.00 uur (Speelduur met pauze 2 x 45 min)

De film is gemaakt door leden van de Videofilmclub Hengelo onder redactie en regie van **Walter Tuenter** die de avond ook kort voor ons zal inleiden.

Korte geschiedenis van de film:

Met de industriële ontwikkeling van Twente in de 19^e eeuw kwam er behoefte aan meer en beter transport. Dit voor de aanvoer van grondstoffen en kolen maar ook de afvoer van industriële producten.

Het transport ging aanvankelijk over de weg naar Enter en vandaar over het riviertje de Regge en vanaf Ommen over de Vecht naar de IJssel bij Zwolle.

Omdat deze route niet meer voldeed door de groter wordende schepen werd in 1851 begonnen met het aanleggen van het Overijssels kanaal vanaf Zwolle naar Almelo wat al een hele verbetering was.

In 1865 kwam de spoorverbinding met Salzbergen in Duitsland en de verbinding met Zutphen tot stand. Rond 1900 werd het kanaal Almelo Nordhorn aangelegd voor rechtstreekse verbinding met Duitsland. Maar door de steeds groter wordende schepen voldeden deze verbindingen niet meer en dacht men na over een rechtstreekse verbinding van Twente met de Rijn bij Arnhem, het Twente-Rijn kanaal.

Hiervoor zijn diverse tracés ontwikkeld en is in 1930 begonnen met de aanleg hiervan vanaf Zutphen naar Enschede. Hiervoor werden in de toen heersende crisistijd honderden werkloze arbeiders uit alle lagen van de bevolking ingezet welke onder erbarmelijke omstandigheden moesten helpen graven.

Door de crisis in de dertiger jaren is het kanaaldeel door de Achterhoek naar de Rijn nooit gerealiseerd. In 1936 was de opening van het kanaal tot Enschede.

Ook bij de bevrijding in 1945 heeft het kanaal een belangrijke rol gespeeld.

De film wordt afgesloten met beelden geschoten vanaf het dek van containerschip Martinique tijdens de reis van Hengelo naar Eefde. Op die manier krijgt de kijker een fascinerend beeld van de huidige bedrijvigheid langs de oevers van het kanaal én wat het wonen langs de drukbevaren route betekent.

Vrijwilliger(s) gezocht

Mijn naam is Jodie Ras en ik werk sinds zes jaar als Humanistisch geestelijk verzorger in de Penitentiare Instelling van Almelo. Ik leid daar wekelijks Humanistische bezinningsbijeenkomsten, een samenkomst van gedetineerden waarbij we aan de hand van muziek, film of poëzie stil staan bij een levensbeschouwelijk onderwerp. Dit laatste kan van alles zijn: van de liefde tot moed en inspiratie, van hoe mens te blijven tijdens detentie tot aan de raadselen van het universum. Allerlei onderwerpen passeren de revue waarbij naast een overdenking van mijn kant ook het gesprek over het onderwerp een belangrijke plek heeft. En dit alles vanuit Humanistische kijk waarbij het kritisch denken, nieuwsgierigheid en het toelaten van twijfel wordt gestimuleerd.

Ik zou graag wat hulp krijgen van een vrijwilliger(s) en ben op zoek naar iemand die naast motivatie vooral ook affiniteit met de doelgroep heeft. Ook is het integer omgaan met de indrukken die je in de gevangenis opdoet een belangrijke voorwaarde. Lijkt het je wat dan hoor ik graag van je.

Jodie Ras jodieras@hotmail.com of via 06-57106820

Bericht van de aan het HV verwante organisatie Paperclip

Na de zomer organiseert Paperclip openbare interactieve lezingen met als thema; **Kiemkracht**.

We maken kennis met diverse (religieus)humanistische levenshoudingen. We luisteren, ontdekken en stellen er vragen over. Hoe kunnen ze je helpen bij jouw persoonlijke groei? Hoe dragen zij vanuit hun humanistisch ideaal bij aan medemenselijkheid?

De sprekers zijn:

Dinsdag 21 november 2023 20.00 uur, Tijmen Sissing, over ecologisch humanisme

Dinsdag 9 januari 2024 20.00 uur, Enis Odaci, over islamitisch humanisme

Locatie: **Apgen Twickel, Dennenbosweg 94, 7556 CK Hengelo**

Wie zijn wij? Paperclip is een initiatief dat ontstaan is vanuit het Apostolische Genootschap, dat een plaats biedt voor religieus humanistische zingeving (www.apgen.nl). De leden willen een concrete bijdrage leveren aan een menswaardiger samenleving. We vinden het nodig om duurzaam te leven vanuit solidariteit en met compassie. Paperclip organiseert vanuit die waarden ontmoetingen voor verdieping en levenskunst.

Je bent van harte welkom! E-mailadres: paperclip@apgen.nl

Ledendag 2023

De Ledendag 2023 is op 25 november in Zwolle. Marjan Slob en Babs Gons treden op en tijdens de Algemene Ledenvergadering stem je over de plannen voor volgend jaar. De Ledendag is speciaal voor leden van het Humanistisch Verbond.

Meld je aan via het formulier hieronder. De toegang is gratis. Wacht niet te lang, want vol is vol. We zien uit naar je komst! Klik op onderstaande link, terwijl je de toets Ctrl ingedrukt houdt.

Over de Ledenvergadering

Tijdens de Algemene Ledenvergadering staan de plannen voor 2024 centraal. Tijdens de vergadering vragen we je om over de plannen te stemmen. Alle stukken, waaronder het jaarplan 2024, en de agenda van de vergadering, zijn vier weken voorafgaand aan de vergadering digitaal beschikbaar.

Tot twee weken aan de vergadering is er de mogelijkheid tot het indienen van amendementen, moties, vragen en opmerkingen. Wil je een amendement of motie indienen? Dat kan tot 11 november 2023 12 uur door een bericht te sturen naar regio@humanistischverbond.nl. Zie hiervoor ook [het huishoudelijk reglement](#). Algemene vragen? Mail ons: regio@humanistischverbond.nl.

12:00 ontvangst en lunch

13:00 Algemene Ledenvergadering

14:30 pauze

15:00 optreden Babs Gons & Marjan Slob

16:00 drankje & snacks

17:00 einde

Adres

Nieuwe Buitensociëteit Zwolle

Zaal: Theater Buitensoos

Stationsplein 1

8011 CW Zwolle

Wie schrijft ..... die .....

Ik ben op zoek naar mensen die samen met mij een Schrijfgroep willen starten.

Ik las over een dergelijk initiatief elders in het land, in St. Oedenrode.

Deze schrijfgroep heeft ook een website. www.schrijverkus.nl

Bedoeling is om maandelijks bij elkaar te komen en elkaar inspirerende schrijfoopdrachten te geven.

Ik hoor graag van je,

Dank en groet,

Frea de Haan   freadehaan@home.nl